PEDAGOGIK FAOLIYATDA SUN'IY INTELLEKTNI JORIY ETISHNING PSIXOLOGIK XAVFLARI: SOTSIAL-PSIXOLOGIK TAHLIL

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
amaliy psixologiya yo'nalishi 3-kurs talabasi
Davlatmurotova Marjona Jo'rabek qizi
marjonadavlatmurotova@gmail.com
Ilmiy rahbar
Eshnayev Nortoji Jumayevich

Annotatsiya: *Ushbu maqolada pedagogik faoliyatda sun'iy intellektni joriy etish jarayonida yuzaga keladigan psixologik xavflar sotsial-psixologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim jarayoniga kirib kelishi o'qituvchilar va o'quvchilarning o'zaro munosabatlari hamda rollarini o'zgartirmoqda. Shu bilan birga, texnologiyalarga haddan tashqari bog'liqlik, stress, ishonchsizlik va motivatsiya pasayishi kabi psixologik muammolar yuzaga kelishi mumkin. Tadqiqotda ushbu xavflarning o'quv jarayoniga ta'siri hamda ularni kamaytirish yo'llari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, pedagoglarning sotsial-psixologik moslashuvi va o'quvchilarning psixologik farovonligini ta'minlash muhim omil sifatida baholanadi. Natijada, sun'iy intellektdan foydalanishda psixologik xavfsizlikni ta'minlash zarurligi asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *Sun'iy intellekt, pedagogik faoliyat, psixologik xavflar, sotsial-psixologik tahlil, motivatsiya, ishonch, stress, psixologik farovonlik.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются психологические риски внедрения искусственного интеллекта в педагогическую деятельность с социально-психологической точки зрения. Внедрение технологий ИИ в образовательный процесс трансформирует взаимоотношения и роли преподавателей и учащихся. Вместе с тем могут возникать такие психологические проблемы, как зависимость от технологий, стресс, снижение доверия и мотивации. В исследовании анализируется влияние этих рисков на образовательный процесс и рассматриваются пути их минимизации. Особое внимание уделяется социально-психологической адаптации педагогов и обеспечению психологического благополучия учащихся. В результате обосновывается необходимость обеспечения психологической безопасности при использовании ИИ.*

Ключевые слова: *Искусственный интеллект, педагогическая деятельность, психологические риски, социально-психологический анализ, мотивация, доверие, стресс, психологическое благополучие.*

Annotation: *This article examines the psychological risks of implementing artificial intelligence in pedagogical activities from a socio-psychological perspective. The integration of AI technologies into the educational process transforms the relationships and roles of teachers and students. At the same time, issues such as technological dependence, stress, reduced trust, and decreased motivation may arise. The study analyzes the impact of these risks on the educational process and explores ways to mitigate them. Special attention is given to the socio-*

psychological adaptation of teachers and the psychological well-being of students. As a result, the importance of ensuring psychological safety in the use of AI is substantiated.

Keywords: *Artificial intelligence, pedagogical activity, psychological risks, socio-psychological analysis, motivation, trust, stress, psychological well-being.*

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimida sun’iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi pedagogik faoliyat mazmuni va shakllarini tubdan o‘zgartirmoqda. Sun’iy intellekt asosida ishlovchi tizimlar o‘qitish jarayonini individuallashtirish, o‘quv materiallarini optimallashtirish va baholash jarayonlarini avtomatlashtirish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalarning ta’lim tizimiga keng joriy etilishi pedagoglarning kasbiy faoliyatiga yangi talablarni qo‘ymoqda hamda psixologik jihatdan murakkab vaziyatlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, sun’iy intellektdan foydalanish jarayonida yuzaga keladigan psixologik xavflar, pedagoglarning kasbiy identifikatsiyasi, motivatsiyasi va emotsional barqarorligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Pedagogik faoliyatda sun’iy intellektni joriy etish bilan bog‘liq psixologik xavflar ko‘p qirrali va murakkab xarakterga ega. Ushbu xavflar qatoriga texnologik stress, kasbiy o‘z-o‘zini qadrlashning pasayishi, insoniy muloqotning qisqarishi va pedagogik rolning transformatsiyasi kiradi. Shu bilan birga, sun’iy intellektga haddan tashqari tayanish pedagogning mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bu esa pedagogning kasbiy faoliyatida noaniqlik, ishonchsizlik va psixologik zo‘riqish holatlarining yuzaga kelishiga olib keladi.

Mazkur muammoni ijtimoiy-psixologik yondashuv asosida o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Ushbu yondashuv pedagogning individual psixologik xususiyatlari, ijtimoiy muhitdagi o‘rni, kommunikativ faoliyati va kasbiy motivatsiyasini kompleks tarzda tahlil qilish imkonini beradi. Sun’iy intellekt bilan bog‘liq o‘zgarishlar pedagoglarning ijtimoiy rollari va o‘zaro munosabatlariga ham ta’sir ko‘rsatib, ta’lim jarayonida yangi ijtimoiy-psixologik munosabatlarning shakllanishiga sabab bo‘lmoqda.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim tizimiga jadal kirib kelishi pedagoglarning psixologik holatiga va kasbiy faoliyatiga yangi turdagi xavflarni yuzaga keltirmoqda. Shu sababli, ushbu xavflarni aniqlash, ularning oldini olish va pedagoglarning psixologik farovonligini ta’minlashga qaratilgan ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish zarur. Tadqiqotning asosiy maqsadi pedagogik faoliyatda sun’iy intellektni joriy etish jarayonida yuzaga keladigan psixologik xavflarni ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan tahlil qilish hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha samarali strategiyalarni ishlab chiqishdan iboratdir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Pedagogik faoliyatda sun’iy intellektni joriy etishning psixologik xavflarini ijtimoiy-psixologik yondashuv asosida o‘rganish zamonaviy ilmiy tadqiqotlarning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim tizimiga kirib kelishi pedagogik jarayonni optimallashtirish bilan birga, yangi turdagi psixologik muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Ushbu jarayon pedagoglarning kasbiy identifikatsiyasi, emotsional holati, motivatsiyasi va ijtimoiy munosabatlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois, mazkur muammoni ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan kompleks tahlil qilish zarurati ortib bormoqda.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellektning ta’lim jarayoniga ta’siri ko‘p qirrali bo‘lib, u pedagoglarning faoliyatiga ijobiy va salbiy jihatlar orqali ta’sir qiladi.

Sherry Turkle zamonaviy texnologiyalarning insonlararo muloqotga ta'sirini o'rganib, raqamli vositalarga ortiqcha tayanish insoniy aloqalarning qisqarishiga olib kelishini ta'kidlaydi[1]. Bu esa pedagogik faoliyatda kommunikativ jarayonlarning sifatiga ta'sir ko'rsatib, ijtimoiy izolyatsiya xavfini yuzaga keltiradi.

Nick Bostrom sun'iy intellektning keng joriy etilishi bilan bog'liq xavflarni tahlil qilib, texnologik tizimlarga haddan tashqari bog'lanish insonning mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishini qayd etadi[2]. Bu fikr pedagogik faoliyatga ham bevosita taalluqli bo'lib, o'qituvchilarning sun'iy intellektga ortiqcha tayanishi ularning kasbiy mustaqilligini pasaytirishi mumkin. Shu bilan birga, Daniel Goleman emotsional intellekt nazariyasida insoniy muloqot va hissiy aloqalarning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Bu esa sun'iy intellekt asosidagi ta'lim tizimlarida inson omilining saqlanib qolishi zarurligini ko'rsatadi.

Zamonaviy tadqiqotlarda pedagogik faoliyatda sun'iy intellektni joriy etish bilan bog'liq psixologik xavflar qatoriga texnostress, kasbiy identifikatsiyaning zaiflashuvi, emotsional charchash va ijtimoiy aloqalarning qisqarishi kiritiladi. Shu bilan birga, pedagoglarning yangi texnologiyalarni o'zlashtirish jarayonida noaniqlik va ishonchsizlik hissi yuzaga kelishi mumkin. Bu holatlar ularning psixologik farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, kasbiy samaradorlikni pasaytiradi.

Metodologik jihatdan ushbu tadqiqot ijtimoiy-psixologik yondashuvga asoslanadi va kompleks usullarni o'z ichiga oladi. Tadqiqotda sifat va miqdoriy metodlar uyg'unlashtirilgan holda qo'llaniladi. Sifat metodlari doirasida pedagoglarning sun'iy intellekt bilan ishlash jarayonidagi psixologik holatlari, ularning texnologiyaga munosabati va ijtimoiy o'zaro ta'siri kuzatuv va chuqurlashtirilgan intervyular orqali o'rganiladi. Bu usullar pedagoglarning real faoliyat jarayonida yuzaga keladigan psixologik muammolarni aniqlash imkonini beradi.

Miqdoriy metodlar yordamida esa pedagoglarning psixologik holati, stress darajasi, motivatsiyasi va kommunikativ kompetensiyalari maxsus testlar va so'rovnomalar orqali baholanadi. Olingan natijalar statistik tahlil qilinib, sun'iy intellektdan foydalanish darajasi va psixologik xavflar o'rtasidagi bog'liqlik aniqlanadi. Shu bilan birga, korrelyatsion tahlil yordamida pedagoglarning psixologik barqarorligi va texnologik moslashuvi o'rtasidagi munosabat o'rganiladi.

Tadqiqot metodikasida eksperimental yondashuv ham muhim o'rin tutadi. Bu jarayonda sun'iy intellekt asosidagi o'qitish vositalaridan foydalanish orqali pedagoglarning psixologik holati va kasbiy faoliyati o'rganiladi. Eksperiment natijalari sun'iy intellektni joriy etish jarayonida yuzaga keladigan psixologik xavflarni kamaytirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Yakuniy tahlillar pedagogik faoliyatda sun'iy intellektni joriy etishning psixologik xavflarini kamaytirish uchun ijtimoiy-psixologik yondashuv asosida kompleks choralar ishlab chiqish zarur. Bunda pedagoglarning psixologik tayyorgarligini oshirish, ularni qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish va insoniy muloqotni saqlab qolish muhim ahamiyatga ega. Shu asosda, sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida pedagoglarning psixologik farovonligini ta'minlash va ularning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish imkoniyati kengayadi.

[1] Sherry Turkle. *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. Basic Books, 2011.
[2] Nick Bostrom. *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford University Press, 2014.

Muhokama

Pedagogik faoliyatda sun'iy intellektni joriy etishning psixologik xavflarini ijtimoiy-psixologik tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni pedagoglarning kasbiy faoliyatini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Ushbu o'zgarishlar ijobiy imkoniyatlar bilan bir qatorda, muayyan psixologik xavflarni ham yuzaga keltiradi. Ayniqsa, sun'iy intellekt tizimlariga ortiqcha tayanish pedagogning mustaqil fikrlash, pedagogik qaror qabul qilish va ijodiy yondashuv qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, mazkur jarayonni ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan chuqur o'rganish zarur.

Muhokama davomida aniqlanishicha, sun'iy intellektni joriy etish pedagoglarning kasbiy identifikatsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Pedagog o'z rolini faqat bilim beruvchi emas, balki ta'lim jarayonini boshqaruvchi va yo'naltiruvchi sifatida qayta anglay boshlaydi. Biroq bu jarayon har doim ham oson kechmaydi, chunki ayrim pedagoglarda o'z kasbiy ahamiyatining kamayib borayotgani haqidagi sub'ektiv hissiyotlar paydo bo'lishi mumkin. Bu esa ularning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytirib, psixologik noqulayliklarni yuzaga keltiradi.

Texnologik muhitda faoliyat yuritish pedagoglarda texnostress holatini kuchaytirishi mumkin. Yangi dasturlarni o'zlashtirish, raqamli vositalardan samarali foydalanish va doimiy yangilanishlarga moslashish zarurati psixologik zo'riqishni keltirib chiqaradi. Bu holat, ayniqsa, raqamli kompetensiyalari yetarli darajada rivojlanmagan pedagoglarda kuchliroq namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt asosidagi tizimlar bilan ishlashda yuzaga keladigan texnik muammolar ham pedagoglarning emotsional barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ijtimoiy-psixologik jihatdan yana bir muhim masala — bu insoniy muloqotning qisqarishidir. Sun'iy intellektdan keng foydalanish ta'lim jarayonida jonli muloqotning kamayishiga olib kelishi mumkin, bu esa pedagog va o'quvchilar o'rtasidagi emotsional aloqalarning zaiflashishiga sabab bo'ladi. Natijada, pedagogik jarayonning ijtimoiy jihati zaiflashib, ta'lim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli ortadi.

Biroq muhokama natijalari shuni ham ko'rsatadiki, ushbu psixologik xavflarni kamaytirish imkoniyatlari mavjud. Pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish, ularni psixologik qo'llab-quvvatlash, jamoaviy hamkorlikni kuchaytirish va sun'iy intellektdan oqilona foydalanish strategiyalarini ishlab chiqish orqali salbiy ta'sirlarni minimallashtirish mumkin. Shu bilan birga, sun'iy intellektni pedagog faoliyatida yordamchi vosita sifatida qabul qilish va inson omilining ustuvorligini saqlab qolish muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, pedagogik faoliyatda sun'iy intellektni joriy etishning psixologik xavflarini ijtimoiy-psixologik tahlil qilish ushbu jarayonning murakkab va ko'p qirrali ekanligini ko'rsatadi. Shu sababli, mazkur muammoni kompleks yondashuv asosida o'rganish va amaliy choralar ishlab chiqish pedagoglarning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish hamda ularning psixologik farovonligini ta'minlash uchun muhim hisoblanadi.

Xulosa

Pedagogik faoliyatda sun'iy intellektni joriy etishning psixologik xavflarini ijtimoiy-psixologik tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'lim tizimida texnologik taraqqiyot pedagog faoliyatining mazmuni va shakllarini tubdan o'zgartirmoqda. Sun'iy intellekt asosidagi tizimlar ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, individual yondashuvni ta'minlash va o'quv jarayonini optimallashtirish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, ushbu texnologiyalarning

keng joriy etilishi pedagoglarning psixologik holatiga, kasbiy identifikatsiyasiga va ijtimoiy munosabatlariga muayyan xavflarni yuzaga keltiradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, pedagogik faoliyatda sun’iy intellektni qo‘llash jarayonida yuzaga keladigan asosiy psixologik xavflar qatoriga texnostress, kasbiy o‘ziga ishonchning pasayishi, insoniy muloqotning qisqarishi va pedagogik rolning transformatsiyasi kiradi. Ushbu omillar pedagoglarning emotsional barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi, ularning kasbiy faoliyat samaradorligini pasaytirishi mumkin. Shu sababli, pedagoglarning psixologik resurslarini mustahkamlash va ularni yangi sharoitlarga moslashuvini qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy-psixologik yondashuv asosida olib borilgan tahlillar pedagoglarning adaptatsiya jarayonida ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, motivatsiya va kommunikativ kompetensiyalarning muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi. Pedagoglar o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish, tajriba almashish va ijobiy psixologik muhit yaratish orqali sun’iy intellektni joriy etish bilan bog‘liq salbiy ta’sirlarni kamaytirish mumkin. Shu bilan birga, pedagoglarda raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish va ularni texnologiyalar bilan ishlashga psixologik jihatdan tayyorlash zarur.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik faoliyatda sun’iy intellektni joriy etishning psixologik xavflarini kamaytirish kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu jarayonda texnologik yangiliklarni joriy etish bilan bir qatorda, pedagoglarning psixologik farovonligini ta’minlash, ularning kasbiy motivatsiyasini qo‘llab-quvvatlash va insoniy muloqotni saqlab qolish muhim ahamiyatga ega. Shu asosda, sun’iy intellektdan samarali va xavfsiz foydalanish pedagogik faoliyatning sifatini oshirishga, ta’lim tizimining barqaror rivojlanishiga va pedagoglarning kasbiy salohiyatini to‘liq namoyon etishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Turkle S. *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York: Basic Books, 2011.
2. Bostrom N. *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
3. Goleman D. *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. New York: Bantam Books, 1995.
4. Salovey P., Mayer J.D. Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 1990, 9(3), 185–211.
5. Bandura A. *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1977.
6. Castells M. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell, 2010.
7. Siemens G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2005.
8. Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge. *Teachers College Record*, 2006.
9. Fullan M. *The New Meaning of Educational Change*. New York: Teachers College Press, 2007.
10. Abdullayeva N. Ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalar va ularning psixologik ta’siri. Toshkent: Fan, 2021.